

УДК [930:329.7УВО:070.1](477)“192/193”

Андрій СОВА

З ДЖЕРЕЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ДУМКИ (БРОШУРА УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ “МАЛА ВІЙНА” 1927 РОКУ)

Розглянуто діяльність Української військової організації (УВО), яка в 1920–1930-х роках боролася за Українську самостійну соборну державу. Основну увагу приділено маловідомій підпільній брошурі УВО, оригінал якої зберігається в Державному архіві Львівської області. Опубліковано пам’ятку української військової думки, яка розширює джерельну базу українського визвольного руху ХХ ст.

Ключові слова: український визвольний рух, Українська військова організація, військова література, брошура “Мала війна (партизанська війна)”.

Українська військова організація (УВО) – це підпільна військово-політична організація, яку створили 1920 р. учасники збройних формувань Української Народної Республіки (УНР) та Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Основна її мета полягала у продовженні боротьби проти іноземних окупантів. Очолив УВО полковник Євген Коновалець, який мав великий військово-політичний досвід, здобутий в роки Першої світової війни. 14 березня 1923 р. Рада послів держав Антанти офіційно визнала належність галицьких земель до Польщі. Останній висунула певні умови, зокрема надання українцям широкої етнокультурної автономії. Однак поляки не виконали зобов’язань. У відповідь УВО почала проводити масштабні акції опору. Звичайним явищем тоді стали: бойкоти польської адміністрації, масові саботажні акції та кампанії, атентати (замахи) на представників польської окупаційної влади тощо. Перепадало й тим українцям, які співпрацювали з окупантами. Своїми діями УВО намагалася підтримувати бойовий дух українців та нагадувати європейським і світовим державам про невиконання Польщею міжнародних зобов’язань. Однак метою організації була побудова Української самостійної соборної держави.

Паралельно з УВО за кордоном та на українських землях, окупованих Польщею, Чехословаччиною, Румунією, виникає чимало інших українських націоналістичних організацій та груп. Так, у Львові розгорнув діяльність Союз української націоналістичної молоді, у Празі – Група української національної молоді, в Подєбрадах – Легія українських націоналістів, у Німеччині – Союз українських націоналістів тощо. У 1929 р. у результаті об’єднання цих організацій створено Організацію українських націоналістів (ОУН). Після створення ОУН УВО, зважаючи на пропагандистсько-політичні цілі, які ставилися перед українським визвольним рухом, ще деякий час існувала автономно. У 1932 р. процес її злиття з ОУН остаточно закінчився.

Для виконання завдань УВО повинна була покладатися на добре підготовлені кадри. Адже робота, зважаючи на велику її складність, велася, як правило, конспіративно. Члени УВО проходили всебічний вишкіл. До нього входило: військово-фізична підготовка, ідеологічна тощо. Крім практичних занять, які проводили на підпільних квартирах та лісових масивах, увісти штудіювали легальну та нелегальну літературу. Особливо небезпечно було зберігати в себе нелегальну. Адже в разі її виявлення польською поліцією членові УВО або людині, яка її мала, загрожував штраф чи позбавлення волі.

Більшість нелегальної літератури, яку видавала УВО, не містила прізвищ авторів або була підписана псевдонімами. Тому сучасним дослідникам іноді важко встановити справжніх авторів. Український політичний діяч, журналіст, публіцист, один із керівників УВО та співзасновник ОУН Володимир Мартинець¹ у першій ґрунтовній праці, присвяченій історії українського визвольного руху, “Українське підпілля: від У. В. О. до О. У. Н.”, виданій 1949 р. за кордоном, писав: “Вже не раз зверталися до мене з пропозицією написати історію українського підпілля. Але досі не брався я за це завдання. І поточна праця не давала мені на це змоги, і події були ще надто свіжі, щоб можна було їх подати до прилюдного відома. Роки йшли, і в міжчасі відносини змінилися. Зате прийшов на увагу інший момент: брак джерельних матеріалів. Тут вважаю за потрібне дати деякі пояснення. В конспіративно-нелегальній організації є засада – не тримати ніяких паперів. Кожний лист, кожна записка, «грипис», адреса, прізвище, не раз одне необережно записане слово може стати причиною арешту, засуду й загину людини, а то й цілої групи людей. Скільки ж то членів У. В. О. і

¹ Мартинець Володимир, син Євгена і Марії (псевдоніми: “Волянський”, “Маруся”, “Я. Полянський”, “Сокирка”, “Трубкавич”, “Тур”, “Туратті”; 15.07.1899, м. Львів – 10.12.1960, м. Вінніпег, Канада). Закінчив Академічну гімназію у Львові. Вояк Українських Січових Стрільців (УСС), київської формації Січових Стрільців, секретар губернського комісара УНР для Холмщини, Полісся і Підляшшя. Інтернований поляками в таборах у Каліші та Щіпльорно (1920). Вищу освіту здобував в Українському таємному університеті у Львові (1921–1923, право), Високій торговельній школі у Празі (1923–1926, економіка), Берлінському університеті (1927–1929, політологія і журналістика), Сорбонні (1934–1936, філософія). Член кураторії Українських високих шкіл (1921–1925), один із організаторів Таємного українського університету у Львові, секретар “Академічної громади”, віце-президент Центрального союзу українського студентства (1926–1927). Член Групи української націоналістичної молоді у Празі (1925), редактор газети “Національна думка” у Празі (1926–1927), референт пропаганди Начальної команди УВО (1927–1933), редактор журналу “Сурма” (1927–1933), учасник I та II Конференцій українських націоналістів (1927, 1928). На I Конференції обраний членом ПУН із функціями керівника секретаріату (1927–1933) і референта преси та пропаганди (1927–1954), редактор журналу “Розбудова нації” (1929–1934). Приїхав у Галичину, заарештований польською поліцією 16.12.1927, суджений у Львові 30.08.1928, звільнений від кари, повернувся в Чехословаччину. Учасник Конгресу українських націоналістів, головний секретар Президії, брав участь у роботі соціально-економічної комісії, виголосив доповідь “Соціальна політика”, обраний референтом пропаганди Проводу українських націоналістів (ПУН), член ПУН (1929–1954). Депортований з Чехословаччини (1934), оселився в Австрії (Відень), згодом у Франції, редактор газети “Українське слово” (1934–1940). Після розлому в ОУН продовжував працюю в ОУН (м), провідник ОУН(м) на ЗУЗ (1941–1942), голова Українського літературного клубу у Львові (1941–1944), заарештований 01.1944, політв’язень німецьких тюрем та концтабору Бретц (філіал табору в Заксенгаузені), вийшов на волю 21.10.1944. На еміграції в Канаді (з 1949). Автор спогадів. Докладніше див.: *Мірчук П.* Нарис історії ОУН. 1920–1939 роки. – 3-те вид., доп. / П. Мірчук. – Київ: Українська видавнича спілка, 2007. – 1008 с.

О. У. Н. заплатило не раз довгими роками тюрми за недотримання цього правила, та й ще нерідко стягаючи тим нещастя на інших членів. У таких умовах праці, повної небезпек і боротьби, тим менше буде хтось думати про якісь «шпаргали», що їх треба зберегти для історії! А все ж були такі одиниці, що мали охоту й головне обов'язок це робити. Одним із них був я, що поготів уже від ранньої молодости виявляв правдиву слабість до збирання історично-архівних матеріалів та до писання денників². У книзі Володимир Мартинець подав деякі прізвища авторів підпільних брошур УВО та ОУН, виданих у міжвоєнний період. Так, брошуру під назвою «У. В. О.», видану в Каунасі 1929 р., написав Володимир Мартинець та Євген Коновалець; «Конспірація» (Каунас, 1929) – Володимир Мартинець; «Війна й революція» (Каунас, 1930) – Володимир Мартинець та Ріко Ярій³; тощо. Ця література виходила, переважно, великими накладом. Наприклад, брошуру пропагандивного відділу УВО під назвою «У. В. О.» надруковано 10 000 тиражем із приміткою на другій сторінці: «Книжку цю повинен перечитати кожний Українець! Передавайте її з рук до рук, з хати до хати! Ховайте її перед ляхами, бо вона нелегальна!»⁴. УВО намагалася якнайширше розповсюджувати підпільну літературу на західноукраїнських землях серед різних прошарків українського суспільства.

Дослідження підпільної літератури УВО на сьогодні залишається одним із пріоритетних напрямів української історіографії українського визвольного руху ХХ ст. Чимало брошур зберігається у приватних, державних архівах і музеях. Лише поверховий перегляд документів у Державному архіві Львівської області (ДАЛО) дав певні результати. Зокрема у ДАЛО в 11 фонді 29 описі зберігається справа під номером 495: «Справа по обвинуваченню Букала Семена, Яцури Теодора і інших підозрювальних у приналежності до УВО і в шпигунстві». У ній всього пронумеровано 77 аркушів. Крайні дати документів у справі – 13 жовтня 1927 р. – 30 березня 1928 р. Головними фігурантами справи були Семен Букало, Теодор Яцура та Роман Шухевич. З матеріалів можна дізнатися, що Семен Букало – 1894 р. н., син Івана та Катерини, випускник філософського факультету Львівського університету, на той час проживав у Львові на площі Ринок, 10; Теодор Яцура – 1894 р. н., син Прокопа та Марії, студент Львівської політехніки, проживав у с. Желдець (тепер с. Кам'янка Буського р-ну Львівської обл.); Роман Шухевич – 1907 р. н., син Йосипа та Євгенії, студент Львівської політехніки, проживав у Львові по вул. Косинерській (тепер вул. І. Карпинця), 18 а⁵. Вони 8 жовтня 1927 р. були арештовані. Справа виглядала так. Близько 16.00 того дня за Городоцькою рогачкою, на Богданівці, в районі аеродрому, поліцей Петро Блонський зауважив чотирьох осіб, які прямували білогорським пасовиськом. Їх поведінка видалася йому підозрілою. Поліцей вирішив перевірити документи. Виявилося, що це були: Семен Букало, Теодор Яцура, Роман Шухевич та Іван Сенів. Останнього після перевірки документів відпустили, решта доставили до слідчої в'язниці для з'ясування обставин⁶. Поліції було відомо, що

² *Мартинець В.* Українське підпілля: Від У. В. О. до О. У. Н. Спогади й матеріали до передісторії та історії українського організованого націоналізму / В. Мартинець. – Б. м., 1949. – С. 11.

³ Там само. – С. 2.

⁴ [Мартинець В., Коновалець Є.]. У. В. О. – [Каунас]: Видання Пропагандивного Відділу Української Військової Організації, 1929. – С. 2.

⁵ Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. 11. – Оп. 29. – Спр. 495. – Арк. 3.

⁶ Там само. – Арк. 4, 31.

Семен Букало, Теодор Яцура та Роман Шухевич – діяльні члени УВО. Однак доказати це – нелегка справа. Не вдаватимемося в деталі цієї справи. Зазначимо лише те, що у фігурантів справи проведено обшуки в помешканнях, вилучено чимало речей: літературу, фотоапарати, різні посвідчення та документи. Однак найбільше поліцію зацікавило те, що під час одного з обшуків у квартирі, де проживав Роман Шухевич, вилучено оригінальну брошуру УВО “Мала війна”. Працівники органів державної безпеки Польщі зробили її переклад польською і повідомили поліцію Львівського, Станіславівського та Тернопільського воєводств Польщі про таку знахідку⁷.

Брошура УВО “Мала війна” – важлива пам’ятка, яка розширює джерельну базу українського визвольного руху 1920–1930-х років. Її автори були обізнані з військовими здобутками європейських народів. Публікуємо її за сучасними правилами археографії при збереженні їх лексичних й орфографічних особливостей. Розшифровані скорочення та відсутні слова в тексті взяті у квадратні дужки.

МАЛА ВІЙНА
(Партизанська війна)
Частина I.
Рік 1927
Зміст.

Вступ.

Залежність успіху від становища населення, терену та воєнного положення.

Як організувати повстанчі загони?

Діяльність повстанчих загонів.

Виконання чинів.

Повстанчий загін на відпочинку.

Кінцеві завваги

-----0000-----

Вступ

У всіх народів, що в наслідок ворожопідбиття а браку озброєння або в наслідок тяжких зовнішніх обставин, не мали можності створити собі постійного, модерного війська, виступають повстанчі загони, які в більшій або в меншій мірі самостійно провадять боротьбу з ворогом свого народу.

Чисельність, склад та бойова вартість тих повстанчих загонів була у різних часах ріжна. Вже в середних віках подибуємо відділи повстанців або партизан, які за гроші служать ріжним воюючим між собою партіям.

У всіх революційних війнах – французькій, італійській, німецькій, російській і т. д. – подибуємо повстанчі загони, які ріжняються лиш тільки назвою. Вони теж виступають і у визвольних змаганнях поневолених народів. Чини підчас американських визвольних змагань виказують характер чисто повстанчих виступів. [...] у Іспанії, які боролися з Французами, це ніщо иншого як тільки повстанці. І так повторюється в цілій всесвітній історії. В німецько-французькій війні, в роках 1870/71, виступають по французькій стороні т. зв. франктірери. Під тою самою назвою повстанчі загони

⁷ Через відсутність доказів справу Романа Шухевича було закрито.

подибуємо у Бельгійців в часі німецької займанщини. Також і сербські комітаджи мають за ціль оборону своєї батьківщини перед ворожою займанщиною.

Відповідно до способу ведення війни, змінюється склад і діяльність повстанчих загонів.

В гористому терені відділи партизан невеличкі що до кількості людей, однак обізнані докладно з тереном, можуть завдати ворогові значні втрати. На рівнинах такі відділи мусять бути сильніші, часами можуть мати артилерію, легкі гармати а передовсім средства лучби.

Одначе саме узброєння повстанчих загонів не є міродайне для успіху. Відношення населення, серед якого ділають повстанчі загоны, тілесна здібність та витривалість кожного поодинокого повстанця, настрої у ворога і головно енергія і ініціатива самого провідника буде мати вплив на успіх предпринятих чинів.

Досвіди з воєнної історії не полишили нам ніяких правил, на основі яких можна творити того рода повстанчі відділи. Одначе одно лиш можемо сказати що: малі, добре здисціplinовані повстанчі загоны, під проводом здібних командантів, більше користи приносять, як незорганізовані банди, без почуття карности, які обтяжені непотрібними річами (між іншим обозом) є дуже неповоротні та майже нездібні до скорих та несподіваних предпринять.

Залежність успіху від становища населення, терену та воєнного положення.

В краю, що стогне під ворожим ярмом, в яким з ненависти до свого гнобителя організуються повстанчі загоны до отвертої боротьби з ворогом, місцеве населення буде без сумніву такі чини підпомагати та приходити на зустріч.

Прихильне населення буде все приносити користь повстанчим загонам. Населення буде давати добрі відомости про ворога, самому ворогові передаватиме неправдиві вістки про повстанчі загоны. Оно достарчить повстанчим загонам харчів та узброєння, буде укривати усе перед ворогом хорих та ранених. В кінци ця співпраця між населенням а зорганізованими, з його найбільш енергічних елементів, повстанчими загонами, може розвинути ся у загальне повстання проти гнобителя.

Своїм здисціplinованим виступом мають повстанчі загоны зеднати собі місцеве населення, а в першій мірі уникати всяких ушкоджень власного населення.

Труднійше приходить ся повстанчим загонам провадити свою діяльність в околицях заселених виключно ворожим населенням. Оно буде старатися за всяку ціну прогнати такі повстанчі загоны зі своїх околиць або всіми средствами буде улегчувати ворогові їх нищення. Одначе не улягає сумнівови, що повстанчий загін під проводом звинного команданта, при здвоєній осторожності, та при неустрашимій безоглядності може і серед ворожого населення осягнути свою ціль.

Найкращим одначе союзником повстанчих загонів є завсігди терен. Чим більше він непроглядний та недоступний, тим догіднійший для всіх підпринять повстанчих загонів лісисті гірські околиці з проваллями та ярами, широчезні ліси, тяжко проходимі болота улегчують повстанчим загонам несподівані напади на ворога, дають доволі криївок, а за те ворогові утруднюють систематичне переслідування. В таких околицях ворог не має теж можности з успіхом уживати модерного оружя: танків і літаків.

З гори мусимо прийняти, що повстанчі загони є як найдокладніше обізнані з даним тереном т. зн. що або складаються з місцевих людей, або мають подостатком місцевих провідників, які є в можности з одної сторни вказати всі тайні дороги, які ведуть до ворога, а з другої сторони знають докладно всі криївки, де можно схоронитися перед ворожим переслідуванням. Саме в таких непроходимих околицях боева вартість малих витревалих і обізнаних з тереном повстанчих загонів стає великою.

При підприняттях повстанчі загони мусять взяти під увагу пору року та погоду. Повстанц[я]м, які досить часто змушені кочувати під голим небом, приходиться дуже тяжко зносити злу погоду, великі сніги та дощ. З другої сторони саме при поганій погоді (мрака, дощ) можуть доконувати найлегче несподіваних наступів на ворога, бо в такий час його осторожність слаюне.

Для діяльності в малій війні є для того така пора року та погода найдогідніша, яка утруднює ворогові більше пересунення війск, як рівнож і ослаблює його осторожність. Проте помимо особистих труднощей та неприємностей, малий загін повстанців може числити з певностию на успіх.

При творенню повстанчих загонів та при опрацьованню плянів їхньої діяльності треба все докладно узгляднити положення і настроїв ворога. Самозрозумілим є, що підприняття повстанчих загонів проти добре здисциплінованої армії, яка ще не потерпіла ніяких невдач, не увінчається таким успіхом, як діяльність проти армії, що потерпіла невдачі або є у відвороті. Свою діяльність можуть повести повстанчі загони найуспішнійше в запіллю армії, або в околицях обсаджених непевними військовими частинами. Вже тут треба підчеркнути, що повстанчі загони не можуть ніколи провадити боротьби одноцільним фронтом. Базою їхньої діяльності являється все більше або менше ограничен район, в якому повинні вишукувати і використовувати кожду нагоду нанесення ворогові шкоди. Певна перевтома війною, чи деморалізація у ворожих рядах потягає все за собою, як наслідки ослаблення охоронної служби та невиконання наказів і правилників. Відповідною пропагандою та безоглядними і наглими нападами можна цей стан у ворожих рядах погіршити, що буде мати додатній вплив на дальше провадження війни.

Як організувати повстанчі загони.

З огляду на тяжкі завдання начальник повстанчих загонів мусить звернути спеціальну увагу на добір людей. Повстанчий загін повинен складатися з найбільш національно свідомих людей, які добровільно голосяться до загона, щоби воювати зненавидженого ворога. Одначе попри моральну силу треба звертати увагу і на тілесну здібність даного повстанця. Повстанець мусить бути тілесно здоровий, обізнаний з тереном та природою, відпорний на всі невидги.

До діяльності повстанчих загонів, що мають бути початком загально-національного повстання, є дуже корисним добирати людей з поміж місцевого населення.

Дуже часто лучається, що при творенню повстанчих загонів голосяться до них добровільно морально маловартний елемент, який хоче брати участь в повстанчій діяльності не для самої ціли, а лиш ради особистої наживи (пр[иміром] рабунку).

Обовязком кожного команданта повстанчого загона є таких людей взагалі не приймати, евентуально колиб такі всунулися до загона сейчас їх віддалити; такі люде можуть в дуже короткому часі здеморалізувати найкращий загін повстанців

та перемінити його в банду грабіжників. Повстанчий гурт належить поповнювати головно такими людьми як лісові робітники, лісничі, риболовці, а теж і спортсменці, які заправлені спортом до неvigід. Конечним і корисним є, щоб в кождім повстанчім загоні було принайменче кількох людей, які зналиб докладно околицю та опанували бездоганну ворожу мову.

Узброєння повстанчих загонів буде в самих початках дуже примітивне та ріжнородне. Коли відчувається брак оружя, то тоді краще узброїти добре малу частину як висилати до бою більшу але на пів узброєну частину людей.

Зброю повстанця творить: кріс і багнет, евентуально далекострільний револьвер з прикладом та ніж. Зі скорострільного оружя то треба уживати легких скорострільів або машинових пістолів і то в дуже малій скількості, з огляду на труднощі транспорту набоїв для них. За те добре булоб, щоби кождий повстанець був узброєний в ручні гранати.

Одяг повстанця не повинен впадати в очи, по можности зеленої краски, можливо все подібний до краски одягу ворога. Всіх фантастичних відзнак треба уникати.

З огляду на велику рухливість та живу діяльність, не повинні мати повстанці ніяких обозів. Тому всі запасові частини зброї, запасові харчі та набої мусить носити кождий повстанець зі собою. Степень здібности людей до ношення тягару буде найкращим мірилом узброєння. Конечним є мати рівнож зі собою далековиди, компаси, ножі, шнури та сокири, які в скрутнім положенню все придадуться.

У виїмкових случаях можна уживати часово спеціального узброєння як снігівці, колеса моторові колеса і т. п. р. Рівнож є можливим, що малий повстанчий загін, здобуваючи або реквіруючи коні, переміниться на якийсь час з пішого в кінний, щоби осягнути більшу скорість.

Щоби не нищити наразі непотрібного матеріалу та набоїв (пр[иміром] зі здобичі), кождий повстанчий гурт повинен підняти в своєму районі криївки деб міг ті речі магазинувати, а тим самим в скрутнім положенню заосмотрювати ними своїх людей.

Корисним буде коли люде не будуть узброєні в зовсім нові речі, а лише уживані, які приготували собі в часі мира, як пр[иміром] спортовий одяг, вигідні ношені черевики, власні наплечники, коци і т. п.

При творенню повстанчих загонів найважнішою річю є вибір команданта. Буде мало людей, якіб фактично надавалися на командантів повстанчих загонів. Командант загона мусить бути надзвичайно інтелігентний, мати сильну волю, а передовсім бути здібним до самостійного ділання. Він мусить любити небеспеку, бути надзвичайно осторожним, та виріжняться своєю відвагою і хоробростию, в скрутнім положенню заховувати холоднокрівність та вміти своєю скорою постановою пірвати загін дочинів.

Він мусить вміти мовчати: бо лиш тоді може числити на успіх, коли пляни його ним самим опрацьовані, будуть відомі лиш виключно йому. Невтомно і безнастанно мусить він дбати о боездатність своєї групи та щадити здоровля своїх людей. І не тільки його обовязком дбати о людей як наст[ав]ник, він мусить рівночасно уміти вдержати поря[док і] карність хочби безоглядним способом. Всі домагання, які ставляється до людей, відносяться ще в більшій мірі до провідника. Лиш тоді діяльність повстанчого загона буде розвиватися без перешкод і успішно, коли провідник, без огляду на його особисті прикмети, що рішало про його придатність

на провідника, буде визнаватися бездоганно у т[ак] зв[аній] повстанчій тактиці, що займається відповідною, доцільною діяльністю повстанця. Теж і заступники провідника, що малиб виповнювати спеціальні завдання, (стежі, позірні чини) мусять мати певну міру власної ініціативи, енергії і інтелігенції.

Цілий розвій повстанчої діяльності виключає на загал передвишколення у повстанчій діяльності вже підчас мира, переводження яких небудь практичних вправ. Що правда часть людей – як вже в горі зазначено – буде дещо підготовлена своїм сталим заняттям; чи спортовими вправами – все таки буде багато річей, які для діяльності повстанчих загонів будуть мати велике значіння, а на які буде мало звертатися уваги. Тут приходилиб під увагу нічні марші, орієнтування у непрогляднім терені, підчас непогоди, безгамірне порозумівання, осторожно, незвертаючи уваги на себе, підходжування, стріляння в ночі, скорє нищення, перемагання всякого рода перешкод, розсівання поодиноких гуртів у ріжних напрямках та збірка на місцях з гори назначених. Є зрозумілим, що при добрій волі, вже під час мира, при найріжнородніших нагодах можна вишколювати людей до поодиноких вище наведених чинностей повстанчої війни.

Всеж таки треба одно узгляднити: вишколювання повстанців не може відбуватися після з гори назначеного шабьону пр[иміром] після службового правильника. Кождий провідник вишколить своїх людей тим краще, чим більше буде мати власної ініціативи і проворности. Колиб учасники повстанчого загона не мали достаточного вишколення, то треба буде на початках повстанчої діяльності виконувати як найпростійші завдання та поволи переходити до чим раз тяжчих.

Кождий повстанець місить завсігди одно пам'ятати: найкращу охорону повстанчого загона дає енергія і інтелігенція його провідника і безоглядне довіря людей до него, з другої сторони спроможність загона виконувати скорі рухи.

Діяльність повстанчих загонів.

Ініціатива провідника повстанчого загона не сміє бути в жаднім випадку ограничена наказом. Все ж таки мусить начальний провід видати загальні напрямні, які повинні начеркувати:

- 1). речинець діяльності повстанчих загонів.
- 2). загальні вказівки, в яких околицях мають поодинокі повстанчі загоны переводити свою діяльність.
- 3). головні завдання, які приділюється даному повстанчому загонови.

В початках своєї діяльності мусять бути провідники повстанчих загонів докладно поінформовані про розміщення ворога, (на скільки це є відоме), щоби опісля без звязків, своїми станицями могли собі на основі донесень власних розвідчиків витворити ясний образ про положення ворога. Кождий повстанчий загін мусить бути можливо докладно обізнаний з відносинами у своєму районі. Для того мусить мати серед населення довірочних людей і висилати розвідчиків, якіб його про це інформували. Перед кождим чином, як несподіваним наступом, нищенням і т[аким] п[одібним]. Треба повести розвідку, хиба що загальне положення на це не позволялоб. Чим більше довірочних людей та розвідчиків, тим легше може повстанча група перевести свої завдання та тим певнійше її положення та забезпечення.

Ворожу чинність розвідочну можна використати для впровадження ворога в блуд, розширюючи систематично не згідні з правдою поголоски про скількість, силу і наміри повстанчого загона.

Не лише сама розвідка про положення ворога та розсівання неправдивих вісток, які впроваджують ворога в блуд приносять користь. Треба звернути бачну увагу на телефонічну та телеграфічну сіть ворога. Залучуючи відповідний підслуховий апарат, можна не раз підслухати важні розмови та тактичні накази, що безумовно вплине на корисний успіх наміреного чину.

Кожний повстанчий загін творить в той спосіб в своїм районі розвідочну сіть, при чім старається при помочи звязків держати лучбу зі сусідніми занонами, як рівнож з головним проводом повстанчої групи.

Районом діяльності повстанчого загона являється не точно означений фронтовий відтінок в повнім значінню того слова, а лиш певна околиця; тому повстанчий загін мусить до цієї околиці приноровитися, бо не можна в такім разі предвидіти, щоб она могла знаходитися в означений час в означенім місци. Для вдержання постійного звязку, для передачі донесень та для одержування загальних наказів, кожний повстанчий загін назначає з гори певний збірний пункт в порозумінню з проводом, куди спрямовує всіх своїх гінців зі звітами, при чім останні приносять накази головної команди, яка теж зі свого боку в точно означену годину тамтуди висилає. Це є досить примітивний одначе певний того рода зв'язок, при чому треба числитися щозабирає більше часу.

При підготовлюванні діяльності повстанчих загонів треба не забувати зарядити крім розвідування і налагодження звязків теж і закладання запасових магазинів для переховування набоїв, харчів та иншого потрібного до діяльності приладдя. Заосмотрення таких запасних криївок в материях може бути переведене або ще перед розпочаттям діяльності загону або шойно в часі її діяльності. Тоді складається у ці криївки здобуту на ворогові здобичу. Коли загін оперує в терені, якого населення для нього прихильно настроєне, тоді запаси для прохарчування буде доставляти само населення і цими запасами треба буде доповнювати запасні криївки.

Великі труднощі виринають для загону при намаганнях відповідного приміщення ранених та хорих. Вести їх із собою прямо неможливо – они утруднювали б тільки можливість скорих рухів загону, конечних для успіху чинів і безпеки загону. Проте треба конечно як змога найскорше виділити їх зі складу загону на час виздоровлення. Доля їх, колиб они попали в руки ворога, булаб незавидною, проте треба старатися для них о якесь певне приміщення. На це найкраще надаються самітні хутори, а в приграничному терені не буде представляти ніяких труднощів переправлення їх через кордон до неутральних країв. В крайному случаї приходилиб під увагу вище згадані запасні криївки, як місце переховування хорих, евентуально з їхніми доглядачами. При цьому не можна ніколи забувати на конечність заосмотрення кожного у достаточну скількість перевязочного матеріалу.

Харч повстанчих загонів буває часто скромний та нерівномірний. На загал треба буде обмежитися до одноразового, але достаточного харчу. Старатися о середники прохарчування мусить загін сам (дичина, овочі) почасти роздобувати їх у населення (мука, хліб) по можности купуючи. Не можна погорджувати нагоди роздобуття харчів від ворога, нападаючи на харчові транспорти (консерви, хліб, цвібак).

Для піддержання стану здоров'я людей треба конечно дати їм час від часу теплу їжу. Це можна досягнути ободженням саїтних хуторів деб була змога таку їду приготувити. При цьому ніколи не треба забувати на забезпечення себе стійками, та все треба старатися населенню платити.

Взагалі грошева справа має велике значіння у діяльності повстанчих загонів. Щоправда національно свідоме населення буде завжди підпомагати діяльність повстанчих загонів чи то розвідчими відомостями чи доставою харчів і приладдя – зовсім безінтересовно, але часто заходить конечність платити за прислуги і підмоги населення – особливо у зубожілих частинах краю. Ясно, що всякі примусові данини чи реквізиції в таких обставинах сталиб тільки неприхильного а й то ворожого настрою населення відносно загонів, – та що провідник загону мусить мати в своїм проспорядженню грошеві фонди, якіб на відповідний час вистарчали на покриття всіх коштів, полученных з прохарчуванням і іншими витратами загона.

З другого боку зрозумілим є, що мимо всего у виїмкових случаях муситься приноровлювати і реквізиції.

Коли у певному районі виступає рівночасно більше повстанчих загонів, тоді загальні вказівки, дані їх провідниками, мусять теж докладно очеркувати оперативний терен поодиноких загонів. Міродайний для приділювання оперативного терену повинні бути слідуючі дані:

- 1). сила загону, з узглядненням прикмет терену (проходимість, можливість заховатися, ліси, гори і т. п.).
- 2). тактичні завдання у звязку з існуючими в даному районі важними об'єктами (залізни дороги).
- 3). природні труднощі, які треба буде поборювати при чинах (ріки, високі хребти гір).
- 4). політичні границі.

Розділення оперативних районів мусить крім цього вповні відповідати наміченному плянові діяльності загонів. Поодинокі загои повинні опанувати цілий терен так, щоби они могли взаїмно собі помагати та евентуально із собою співділати. Це унеможливить ворогові здавлення повстанчого руху – бо колиб навіть він знищив який небудь загін, то завдяки ініціятиві сусідних загонів – завжди удасться створити на його місце новий.

З другої сторони райони поодиноких загонів не сміють бути за малі з огляду на це, що кождий загін мусить мати певну свободу рухів, що утруднює ворогові в переслідуванню.

Кожний повстанець, з окремаж провідник, повинен бути докладно ознакомлений вже перед тим з тереном, у якому ведуть акцію. В противному случаю треба конче для загону приеднати членів із місцевого населення.

Головні завдання повстанчих загонів можна спровоцизувати коротко слідуючим способом:

- 1). акція нищення (саботажі, усіх для акції ворога потрібних об'єктів, пр[иміром] комунікаційні лінії, телефони, телеграфи, мости, стації, магазини і тим под[ібне]). Часто навіть треба ще раз знищити об'єкти вже раз знищені, а опісля ворогом відбудовані.

2). сталі напади на ворожі частини, залоги, табори, становища чи транспорти, які мали б на цілі завдати ворогові персональні і матеріальні втрати, а також ослаблення і деморазування⁸ ворожої армії сталим непокоєнням.

3). ціла боєва діяльність повстанчих загонів зв'язує рівнож великі сили ворога, які для зліквідування повстання мусять бути стягнені з головного фронту.

Висше згадана діяльність повстанчих загонів була спрямована в першій мірі на шкодження ворогові. Однак не є виключеним, що повстанчі загопи можуть у виїмковому случаю приневолити ворога часово опорожнити занятий ним район, приготавляючи терен для власної акції. В дальшій ході війни можуть повстанчі загопи, на спеціальні припоручення проводу, скріпити значно своє число допливом добровольців, утікачами тої самої національності з ворожого війська і т[аке] п[одібне] і в той спосіб стати частинно кадрою для власних сильніших війскових частин.

Переведення чинів.

Розташувавшись в своїм призначенім районі, засягнувши потрібних відомостей і навязавши лучбу, починає повстанчий загін свою діяльність.

В першу чергу нищить він всі об'єкти, які улегчують ворогові перехід до наступу і зпричиняються до його рухливости. Ту приходять під увагу залізні дороги та залізнодорожні об'єкти, важні об'єкти вздовж доріг, як рівнож засоби лучби пр[иміром] телефон і телеграф, які улегчують ворогові передавання відомостей, а тим самим і орієнтацію. Удасться знищити ворожі магазини і запасні табори і т[аке] п[одібне], то тим самим унеможливиться ворогові усадовитися в районі, в якому оперує загін.

Тому що при кождім нападі або знищенню мусить числитися з ворожим протиділанням, мусить провідник в першу чергу перевести розвідку, котра дасть йому певні дані відносно можливостей наступу та охорони себе перед ворогом, та застановитися чи проєктована акція має вигляди на успіх. Передовсім в початках не сміє провідник непотрібно братися до діл, які є понад сили загону.

Вирішивши само переведення акції, назначає провідник в першу чергу час і спосіб переведення чину.

Як час нападу надається найкраще ніч, взглядно сумерк, бо они уможливають повстанцям неспостережно наблизитися і звикнути т. зн. заскочити ворога несподівано.

Саме через заскочення і загальне замішання, яке повстає підчас нападу в ночі, може навіть малий повстанчий загін осягнути великий успіх.

В який спосіб перевести чин, то це залежить від того, якого рода є даний чин.

Саботажні чини дадуться часто перевести без якого небудь ворожого протиділання. Пр[иміром] знищення телефонічної лінії, залізної дороги, спалення або висадження магазинів, чи якихсь інших об'єктів не дуже стережених – не буде представляти ніяких труднощів. Саботаж бережених об'єктів мусить переводитися в слідующий спосіб: одна група усуває варти, а потім переймає сторожу, а друга частина переводить само знищення. Переведення цього мусить бути настільки скорре, щоби ворог не зміг перед знищенням стягнути запасних частин або поготівля, котріби перешкодили в знищенню або також відтяти відворот загонови.

⁸ У тексті слова “матеріальні втрати, а також ослаблення і деморазування” повторюються двічі.

Напади можна в першій мірі переводити з засідок в наглий спосіб на переходячі відділи, кольони, поодинокі стежі і т[аке] п[одібне].

Не мало важним тут вибір місця нападу. Найкраще надаються гірські околиці та ліси, які дають можливість наглого нападу на військові частини, машеруючі по долинах та лісних дорогах. Нагло утворений огонь спричинює замішання в відділах і примушує їх розвинутися у розстрільну. Цілюю нападу на кольони може бути або знищення матеріялу, який они везуть зі собою або здобуття його для себе. Напад переводять звичайно дві групи, з яких одна обстрілює чоло кольони а друга її кінець. Для задержання обозу треба застрілити кілька коней, а при самоходових кольонах муситься ушкодити стрілами або ручними гранатами мотори і бензинові резервуари чолових і кінцевих возів.

По дорогах можна підготовити на авта або танки вовчі доли. Поїзди на залізничних лініях можна висаджувати у воздух або спричинити їх виколііння відшрубованиям шин на округах.

При нападах на табори або оселі розходиться в першій мірі о се, щоб ворогові занести втрат, як рівнож, щоби через часті нічні напади денервувати військо і його здеморалізувати. Найдогідніше переводити того рода напади загонами повстанців різничасно з ріжних сторін, щоби утруднити ворогові орієнтацію, з котрої сторони приходить напад і примусити його до оборони у всіх напрямках.

Для переведення цього конечні у повстанців сильні нерви та велика холоднокровність.

Спокійно, без поденервування мусить повстанець приглядатися з близька перемаршові ворожих частин, щоби у відповідній хвилині цільно стріляти або кинути ручну гранату. Не запускаючися в борбу, мусить він відорватися від ворога і найкоротшими дорогами спішити на інше, догідне до нападу місце, щоби там знова знечеви напасти на ворога поденервованого вже попередним нападом.

Щоб уникнути розпорошення загону по нападі чи неудачній акції, повинен провідник перед кождим нападом заздалегідь подати збірну точку, деб могли зібратися на означений час всі розсіпані в боротьбі.

Повстанчий загін на відпочинку.

Як при всіх походах і чинах, так і в супочинку мусить панувати у кождому загоні безоглядна дисципліна і обережність.

Короткі супочинки переводить загін на забезпеченому місці, в районі, в якому саме знаходиться. Вислані розвідчики та розставлені варти дбають про її забезпеку.

Коли воєнні події або фізичний стан повстанчого загону висувають домагання довшого супочинку, тоді повстанчий загін відходить на призначене йому місце, яке повинне бути по змозі укрите і від ворожих ділань забезпечене. Так може обсадити загін самітні хутори і перебувати в них кілька днів. Коли ні буде мусів загін вицофатися у замешканні ліси і урядити собі там укритий лісовий табор на взір вище згаданих запасних криївок. І тут треба дбати про забезпечення. Також підчас супочинку не сміє сидіти загін бездільно. Треба привести до ладу оружя, приладдя і одяг, загоїти рани, та вилічити недуги, наладнати звязки зі сусідними загонами, а в багатьох случаях вислати організаторів до сусідних осель, щоби організувати нові відділи повстанців, або приєднувати добровольців до власної частини.

Також не може бути занедбана і ро[з]відка супроти ворога, бо часто вдавалося ворогови зліквідувати повстанчі загони саме під час супочинку в їх таборах.

Співпраця і довіра місцевого населення буде і в тім случаю найкращою охроною бо оно найскорше подасть вістку про наступаючі ворожі сили.

Кінцеві завваги.

Повстанчі загони, як перед століттям так й сьогодні мають велике значіння у народів, без достаточного оружя ведуть боротьбу з ворогом-переможцем за свою самостійність. Кожний нарід, як що має енергічних і рішучих мужів, є в змозі виставити малі, у невибагливе оружя заосмотрені частини та післати їх у боротьбу, а їх відвага, холонокровність та невичерпана енергія і сприятливий терен дадуть їм змогу успішно боротися навіть із сильнішим, модернооуженим ворогом.

Цей короткий нарис не представляє собою якихсь приписів чи вказівок як організувати та вести партизанську війну – він призначений тільки на те, щоб дати причину до передумання; бо саме при партизанській війні мусить оставитися вільне поле ініціативі провідника так відносно організації як і її переведення.

Друга частина нарису цього обійме кілька історичних примірів діяльності повстанців підчас визвольних змагань ріжних народів аж до найновіших часів включно.

Література:

Ген. чет рос. сл. К[арл] Адаріді: "Freischaaren und Freikorps [auf Grund von Kriegserfahrungen]". Berlin, 1925].

Полк. пр. Ген. Шт. Бальк: "Taktik" – Die Gefechtslehre. [Berlin, 1903].

Чет. [Вільям] Бальк: Der kleine Krieg. [Berlin-Charlottenburg, 1923].

Полк. Георг Кардіналь ф[он] Віддерн:

а). Der kleine Krieg [und der Etappendienst. Berlin, 1906].

б). [Die] Streifkorps [im deutschen Befreiungskriege 1813 nach kriegsarchivarischen quellen. Berlin, 1899].

Ц. і К. Пполк. ф[он] [Казимир] Лібгрендорф: Über Okkupation u[nd] Pazifizierung von insurgierten Gebirgsländern. [Unter besonderer Berücksichtigung der Volksstämme und des Terrains auf der Balkanhalbinsel. 3 Skizzen. Wien, 1904].

Фон [Альбрехт] Богуславскі: [Der] Kleiner Krieg [Und Seine Bedeutung für Die Gegenwart. Berlin, 1881].

Сот. [Альфонс] Квінтеау: La guerre de surprises et d'embuscades. [Paris, 1884].

Полк. Ц. [Константин] Гіерль: Kriegführung mit improvisierten Heere. [Berlin-Charlottenburg, 1923].

Граф ф. Папіс: Geschichte des Bürgerkrieges in America.

Гамбетта [Léon]: La guerre la province. [Documents officiels, publ. par Georges d'Heylli. Paris, 1871].

Ген. [Александр] Міхальовскі-Данілевскі: [Описание Финляндской войны на сухом пути и на море в 1808 и 1809 годах. СПб, 1841].

[Пауль фон] Леттов-Форбек: Heira – Safari. [Deutschlands Kampf in Ostafrika. Leipzig, 1920].

Де Брак: Avant-postes de cavalerie légère: [souvenirs. Paris, 1831]

Публікується за: ДАЛО. – Ф. 11. – Оп. 29. – Спр. 495. – Арк. 60–73 зв.

Andrii Sova. On sources of Ukrainian military thought (the 1927 Ukrainian Military Organisation's booklet "Small war")

The article analyses activities of the Ukrainian Military Organisation (UMO), which fought for Ukrainian sovereign united state in the 1920s–1930s. It focuses on a little-known underground booklet of the UMO, "Small War" (guerrilla warfare), which is preserved in the State Archives of L'viv region. The publication reprints this example of Ukrainian military thought, and thus expands the source base for research of the Ukrainian liberation movement of the 20th century.

Key words: Ukrainian liberation movement, the Ukrainian Military Organisation, military literature, booklet "Small War".

Андрей Сова. С источников украинской военной мысли (брошюра Украинской военной организации "Малая война" 1927 года)

Рассмотрена деятельность Украинской военной организации (УВО), которая в 1920–1930 годах боролась за Украинское самостоятельное соборное государство. Основное внимание уделено малоизвестной подпольной брошюре УВО, оригинал которой хранится в Государственном архиве Львовской области. Опубликовано памятник украинской военной мысли, который расширяет документальную базу украинского освободительного движения XX века.

Ключевые слова: Украинское освободительное движение, Украинская военная организация, военная литература, брошюра "Малая война (партизанская война)".